

WSPARCIE RODZICIELSKIE SPOSTRZEGANE I OCZEKIWANE PRZEZ MŁODZIEŻ SZKOLNĄ W WIEKU 13–15 LAT A INTENSYWNOŚĆ PICIA ALKOHOLU – PREZENTACJA WYNIKÓW BADAŃ WŁASNYCH¹

Wstęp

Od dawna wiadomo już, że wpływ środowiska rodzinnego na kształtowanie się zachowań związanych z piciem alkoholu przez młodzież jest wielostronny. Rodzina stanowi psychospołeczny wzorzec rozwoju swoich członków, w związku z czym można ją uznać za główny czynnik socjalizacji młodzieży, w tym za czynnik socjalizacji zachowań młodzieży związanych z piciem alkoholu. Relacje rodzinne uznawane są za jedno z ważniejszych źródeł wpływów społecznych wiążących się z piciem alkoholu przez dorastających. To właśnie

rodzina poprzez swoje funkcje kontrolne może ograniczać lub dopuszczać do używania alkoholu przez swoich członków. Za szczególnie ważne w kształtowaniu zachowań adolescentów uważa się takie wymiary życia rodzinnego, jak: dostarczanie wsparcia i sprawowanie kontroli (dyscypliny)².

Problematyką picia alkoholu przez młodzież w kontekście czynników środowiskowych, zwłaszcza rodzinnych, zajmowało się wielu badaczy. Badania nad spostrzeganiem i ocenianiem przez dorastających ich relacji z rodzicami, prowadzone między innymi przez R. Jessor, D. Kandela, i I. Adlera dowodzą, że są one czynnikami istotnymi dla zachowań związanych z piciem alkoholu³. Zaś wyniki badań prowadzonych przez T.J. Prendergasta i E.S. Schaefera wskazują na to, że zmienne dotyczące relacji rodzic – dziecko są najlepszymi predyktorami częstości i nadmiernego picia alkoholu przez młode osoby, wśród których czynnikami szczególnego ryzyka jest brak opieki

¹ Prezentowane wyniki pochodzą z badań prowadzonych w ramach rozprawy doktorskiej pisanej w Zakładzie Pedagogiki Opiekuńczej z Profilaktyką Społeczną Instytutu Studiów Edukacyjnych Akademii Bydgoskiej pod kierunkiem naukowym dr hab. Marii Deptuły, prof. AB.

² I. Jelonkiewicz, K. Kosińska-Dec, *Picie alkoholu wśród młodych-dorostych a struktura władzy w rodzinie*, „Alkoholizm i Narkomania”, nr 3/32/98, s. 297.

³ E. Stępień, *Ocena własnych relacji z rodziną a picie alkoholu przez dorastających*, „Alkoholizm i Narkomania”, nr 1/22/96, s. 85.

macierzyńskiej i odrzucenie dziecka przez ojca⁴. Również badania R. Zuckera oraz S. i R. Jessorów dowodzą, że w rodzinach młodzieży pijącej alkohol zauważyć można takie objawy zaburzeń, jak: brak zainteresowania dziećmi i rodzicielskiego zaangażowania, brak pozytywnych interakcji rodzic – dziecko, brak rodzicielskich uczuć i postaw wychowawczych, które interpretować można w kategoriach zachowań związanych z socjalizacją w rodzinie⁵. Także wyniki metaanaliz⁶ badań sporządzonych przez brytyjskich badaczy (takich jak: G. Lowe, D.R. Foxcroft i D. Sibley) dowodzą, że istnieje silna zależność między wymiarem wsparcia i kontroli rodzicielskiej a zachowaniami związanymi z piciem w okresie adolescencji. Zależność ta objawia się poprzez występowanie następujących prawidłowości: po pierwsze – młodzież z rodzin dających małe wsparcie dzieciom w okresie dojrzewania wykazuje tendencję do picia większej ilości alkoholu; po drugie – młodzież z rodzin stosujących słabą kontrolę nad dziećmi w okresie dojrzewania wykazuje tendencję do picia większej ilości alkoholu⁷.

Celem mojego artykułu jest prezentacja wyników własnych badań dotyczących związku pomiędzy spostrzeganym i oczekiwanym przez młodzież szkolną w wieku 13, 14 i 15 lat wsparciem rodzicielskim a intensywnością picia przez nią alkoholu. Spostrzegane i oczekiwane wsparcie ze strony matki i ojca charakteryzuję w zależności zarówno od wieku i płci badanych, jak i miejsca ich zamieszkania. Przedmiotem moich badań uczyniłam związek pomiędzy relacjami młodzieży z rodzicami a piciem alkoholu w okresie adolescencji. Prezentowane w tym artykule wsparcie rodzicielskie badane było jako jeden z wymiarów relacji młodzieży z rodzicami, które traktuję jako zasadniczy czynnik profilaktyczny chroniący dzieci i młodzież przed używaniem alkoholu i innych środków psychoaktywnych. Pierwszym z celów badań było poznanie zależności pomiędzy poziomem spostrzeganego wsparcia ze strony matek i ojców a piciem alkoholu przez córki i synów. Drugim zaś – poznanie oczekiwań młodzieży co do zachowań rodziców dotyczących wsparcia. Taki aspekt badań wydawał mi się istotny, gdyż – w moim przekonaniu – dla tworzenia skutecznych oddziaływań wychowawczych czy też profilaktycznych ważne jest nie tylko poznanie tego, jakie wsparcie otrzymują od swoich rodziców młodzi ludzie, lecz również tego, jakie wsparcie chcieliby oni otrzymywać. Wykrycie rozbieżności w tym obszarze, pozwoli określić niezaspokojone potrzeby młodzieży w zakresie ich relacji z rodzicami i zastanowić się nad celami działań profilaktycznych.

⁴ G. Lowe, *Picie młodzieży a style życia w rodzinie*, PARPA, Warszawa 2000, s. 55.

⁵ Tamże, s. 55.

⁶ Przedmiotem pierwszej metaanalizy dokonanej przez autorów były wyodrębnione podczas przeglądu piśmiennictwa wymiary: wsparcie, kontrola i struktura rodziny. W sumie analizowano 30 prac (brytyjskich i amerykańskich), opublikowanych w latach 1973–1990. Autorzy posłużyli się techniką segregowania, dzięki czemu każdy uzyskany w badaniach wynik był klasyfikowany do odpowiedniego wymiaru albo jako pozytywnie korelujący z zachowaniem związanym z piciem w okresie adolescencji, albo jako negatywnie, albo – jako niemający znaczenia. Zaś przedmiotem drugiej metaanalizy było ustalenie relacji między piciem alkoholu w okresie adolescencji a postawami rodzicielskimi wobec picia alkoholu przez dzieci. Metaanalizie poddano 24 niezależnie wykonane prace badawcze, które zostały ostatnio opublikowane. W 18 z nich stwierdzono pozytywną zależność między piciem w okresie adolescencji i postawami rodzicielskimi, która charakteryzowała się tym, iż bardziej nasilone picie u nastolatków wiązało się ze zgodą rodziców na picie ich dzieci. W 6 badaniach nie stwierdzono żadnych powiązań.

⁷ G. Lowe, dz. cyt., s. 76–78.

Osoby badane i procedura badawcza

Badania wykonano w grudniu 2003 roku na losowo wybranej 838-osobowej⁸ próbie badawczej młodzieży gimnazjalnej w wieku 13–15 lat z Bydgoszczy i powiatu bydgoskiego, która stanowiła próbę reprezentatywną dla populacji gimnazjalistów z tego terenu. Badania te zostały przeprowadzone metodą anonimowej ankiety audytoryjnej przez specjalnie przeszkolonych ankietów. Dane ankietowe dwóch osób zostały wykluczone z analiz ze względu na wpisy świadczące o niepoważnym traktowaniu badania. W związku z tym w obliczeniach wykorzystano dane 836 osób. Strukturę próby badawczej obrazuje tabela 1.

Tabela 1

Struktura badanej grupy

Wiek badanych	Dziewczęta	Chłopcy
13 lat	125	132
14 lat	169	134
15 lat	116	158
Łącznie	410	424

W badaniach posługiwano się autorskim kwestionariuszem ankiety *Ja, moi rodzice i ważne sprawy*, do którego załączono trzy pytania służące do pomiaru zachowań związanych z piciem alkoholu z kwestionariusza *Ty i zdrowie* będącego polską adaptacją (dokonaną przez A. Frączka i E. Stępień w roku 1991) kwestionariusza R. Jessora, J. Donovan i F. Costy pt.: *Health Behavior Questionnaire*. Przeciętny czas wypełniania kwestionariusza ankiety wynosił około 40 minut.

Zmienne – definicje i ich wskaźniki

W badaniach własnych zmienną wsparcie rodzicielskie zdefiniowano jako „rodzicielskie zachowania wobec dziecka, które wskazują, że dziecko, on lub ona, jest przez rodziców akceptowane, uznane i kochane”⁹. Spostrzegane przez badanego wsparcie rodzicielskie ze strony matki i ojca jest opinią badanego o tym, czego doświadcza on od swoich rodziców z interakcji zachodzącej między nim a rodzicami. Do badania tej zmiennej użyto dziewięciu wskaźników. I tak wskaźnikiem spostrzeganego przez badanego wsparcia rodzicielskiego była deklaracja badanego na temat tego:

⁸ Wielkości próby reprezentatywnej określiłam w oparciu o zastosowanie wzoru na wyliczenie niezbędnej wielkości próby podanego przez J. Brzezińskiego w książce: *Metodologia badań psychologicznych*, Warszawa 1996, s. 246–247.

⁹ B.C. Rollins, D.L. Thomas, *Parental support, power, and control techniques of children*, [w:] W.R. Burr, R. Hill, F.I. Nye, I.L. Reiss (red.), *Contemporary Theories about the Family*, t. 1, New York, s. 317–364; G.M. Barnes, M.P. Farrell, A. Cairns, *Parental Socialization Factors and Adolescent Drinking Behaviors*, „Journal of Marriage and the Family” 1986, nr 48, s. 27–36.

- 1) czy czuje się on kochany przez swoją matkę i swego ojca;
- 2) jak blisko jest związany z matką i ojcem;
- 3) czy ma możliwość rozmawiania z matką i ojcem o swoich problemach;
- 4) jak często matka i ojciec okazują mu zainteresowanie jego odczuciami i opiniami w różnych sprawach oraz jego problemami;
- 5) jak często dochodzi do kłótni między nim a jego matką oraz między nim a jego ojcem;

- 6) jak bardzo jego matka i ojciec są zaangażowani w jego życie;
- 7) jak często jego matka i ojciec udzielają mu rad w ważnych dla niego chwilach;
- 8) jak często matka i ojciec udzielają mu pochwał za osiągnięcia i sukcesy;
- 9) czy może liczyć na pomoc matki i ojca w trudnej dla niego sytuacji życiowej.

Spostrzegane przez badanego wsparcie ze strony matki i ojca mierzone było przy pomocy dwóch oddzielnych skal, z których każda zawierała po 10 pytań. Wartość liczbowa skali „spostrzegane wsparcie ze strony matki” wynosiła od 0 do 30 punktów, taką samą wartość miała skala „spostrzegane wsparcie ze strony ojca”.

Oczekiwane przez badanego wsparcie rodzicielskie zdefiniowano zaś jako opinię badanego o tym, czego pożałowałby od swoich rodziców w interakcji zachodzącej między nim a jego rodzicami. Do badania tej zmiennej użyto dziewięciu wskaźników. I tak, wskaźnikiem oczekiwanego przez badanego wsparcia rodzicielskiego była deklaracja badanego na temat oczekiwań dotyczących:

- 1) bycia kochanym przez matkę i ojca;
- 2) bliskości związku z matką i ojcem;
- 3) możliwości rozmowy z matką i ojcem o swoich problemach;
- 4) stopnia zainteresowania matki i ojca jego odczuciami i opiniami w różnych sprawach oraz jego problemami;

- 5) częstości występowania kłótni między nim a matką oraz między nim a ojcem;
- 6) zaangażowania matki i ojca w jego życie;
- 7) częstości udzielania mu rad przez matkę i ojca w ważnych dla niego chwilach;
- 8) częstości udzielania mu pochwał za osiągnięcia i sukcesy;
- 9) możliwości liczenia na pomoc rodziców w trudnej dla niego sytuacji życiowej.

Oczekiwane przez badanego wsparcie ze strony matki i ojca mierzone było za pomocą dwóch oddzielnych skal, z których każda zawierała po 11 pytań. Wartość liczbowa skali „oczekiwane wsparcie ze strony matki” wynosiła od 0 do 33 punktów, taką samą wartość miała skala „oczekiwane wsparcie ze strony ojca”.

Do pomiaru zmiennej **picie alkoholu**, którą zdefiniowano jako każde jego spożycie przez badanego, wykorzystano 3 pytania z kwestionariusza *Ty i zdrowie*. Były to pytania o:

- 1) częstość picia alkoholu w okresie sześciu miesięcy poprzedzających badanie;
- 2) ilość zazwyczaj wypijanego alkoholu w tym czasie;
- 3) częstość picia znacznej ilości alkoholu przy jednej okazji (upijanie się) w ciągu ostatniego półrocza poprzedzającego badanie (tzn. wypicie więcej niż 5 porcji puszek piwa, kieliszków wina czy wódki).

Zmienna „picie alkoholu” mierzona była zatem za pomocą:

- dziewięciostopniowej skali dotyczącej częstości picia alkoholu w okresie sześciu miesięcy poprzedzających badanie;
- dziesięciostopniowej skali dotyczącej ilości jednorazowo wypijanego alkoholu podczas ostatnich sześciu miesięcy;

– dziewięciostopniowej skali dotyczącej częstości wypijania jednorazowo więcej niż pięciu porcji alkoholu w okresie sześciu miesięcy poprzedzających badanie.

W oparciu o odpowiedzi badanych na trzy pytania powstał **wskaźnik intensywności picia alkoholu**¹⁰. Wskaźnik ten mógł przybierać wartość od 0 punktów, świadczących o niepicciu alkoholu w ostatnich sześciu miesiącach, do 25 punktów, oznaczających codzienne spożywanie alkoholu, zazwyczaj w dużych ilościach, tj. ok. 9 porcji, i częściej niż dwa razy w tygodniu wypicie ilości alkoholu większej niż pięć porcji piwa, wina lub wódki.

Wyniki i ich omówienie

Wsparcie spostrzegane i oczekiwane ze strony matki i ojca a płeć badanych

Aby odpowiedzieć na pytanie, jak spostrzegane i oczekiwane wsparcie rodzicielskie przez młodzież szkolną w wieku 13–15 lat różnicuje intensywność picia przez nią alkoholu, musiałam dowiedzieć się, czy i jaka jest różnica w stopniu odczuwanego (spostreganego) i oczekiwanego wsparcia ze strony matki i ojca w grupie dziewcząt i chłopców.

Wyniki analiz pokazały, że spostrzegane wsparcie ze strony matki i ojca nieco inaczej jawi się w percepcji badanej młodzieży. W przypadku spostrzeganego wsparcia ze strony matki badane dziewczęta deklarują, że doświadczają go nieco więcej niż badani chłopcy. Jednak różnica ta nie jest statystycznie istotna. Jeśli chodzi o percepcję wsparcia ze strony ojca przez badanych chłopców, to wyniki analiz wskazują, że chłopcy doświadczają go w większym stopniu niż dziewczęta. Różnica ta jest istotna statystycznie na poziomie $p = 0,001750$.

W przypadku wsparcia oczekiwanego przez badanych ze strony matki zaobserwowano wyższy poziom oczekiwań ze strony dziewcząt niż chłopców, co oznacza, że dziewczęta oczekują większego wsparcia ze strony matki w porównaniu z chłopcami. Warto dodać, że omawiana tu różnica jest istotna statystycznie na poziomie $p = 0,000614$. Związek pomiędzy płcią badanych a oczekiwanym wsparciem ze strony matki, mierzony współczynnikiem korelacji rangowej Spearmana, jest niski (wynosi $-0,11$). Podobne wyniki uzyskano, analizując wsparcie oczekiwane przez badanych ze strony ojca. W przypadku tej zmiennej stwierdzono, że analogicznie jak to miało miejsce w przypadku wsparcia oczekiwanego ze strony matki, dziewczęta oczekują nieco większego wsparcia ze strony ojca niż chłopcy. Jednak różnica pomiędzy grupą chłopców i dziewcząt nie jest statystycznie istotna. Uzyskane wyniki zestawiono w poniższej tabeli.

¹⁰ Wskaźnik ten opracowany został przez E. Stępień, a jego opis odnaleźć można w następujących artykułach: E. Stępień, *Charakterystyka porównawcza kontaktów z alkoholem młodzieży polskiej i włoskiej*, „Alkoholizm i Narkomania”, nr 1/34/99, s. 70–71; E. Stępień, *Intensywność picia alkoholu a niektóre aspekty stylu życia młodzieży polskiej i włoskiej*, „Alkoholizm i Narkomania”, nr 4/37/99, s. 538. Wskaźnikiem tym posługiwały się także: I. Jelonekiewicz, K. Kosińska-Dec, dz. cyt., s. 300–301.

Tabela 2

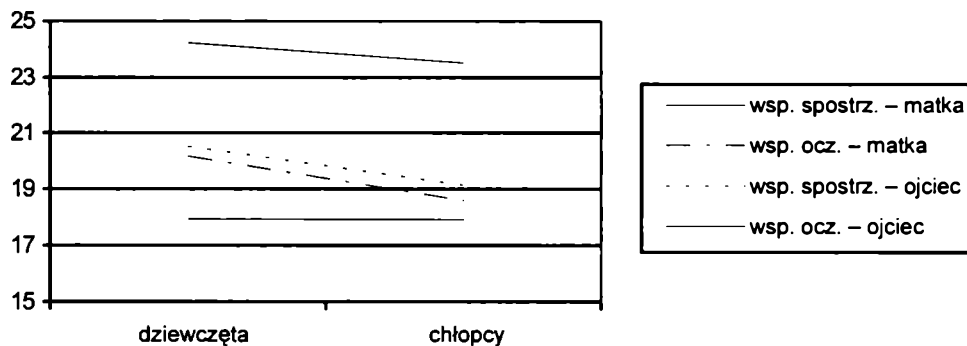
Związek między spostrzeganym i oczekiwanym wsparciem ze strony matki i ojca a płcią badanych

Nazwa zmiennej	Średnia dziewcząt	Średnia chłopców	t	df	P
Spostrzegane wsparcie ze strony matki	24,12250	23,51855	1,50593	799	0,132481
Spostrzegane wsparcie ze strony ojca	18,38421	19,68895	-3,14078	767	0,001750
Oczekiwane wsparcie ze strony matki	20,20867	18,54381	3,43985	755	0,000614
Oczekiwane wsparcie ze strony ojca	18,17073	17,30203	1,82933	761	0,067741

Zróznicowanie w zakresie oczekiwanego i otrzymywanego wsparcia ze strony ojca i matki a płcią badanych przedstawia wykres 1.

Wykres 1

Różnice w zakresie oczekiwanego i otrzymywanego wsparcia ze strony ojca i matki a płeć badanych

Wsparcie spostrzegane i oczekiwane ze strony matki i ojca a wiek badanych

Kolejną istotną kwestią było pytanie o to, czy wiek badanych różnicuje poziom spostrzeganego i oczekiwanego wsparcia ze strony matki i ojca w badanej próbie młodzieży. Uzyskane wyniki pokazały, że wiek badanych koreluje istotnie na poziomie $p < 0,05$ zarówno ze spostrzeganym, jak i oczekiwanym wsparciem ze strony matki i ojca. Jednak korelacje zachodzące pomiędzy wsparciem oczekiwanym ze strony matki i ojca są nikłe (w stosunku do wsparcia oczekiwanego ze strony matki współczynnik

korelacji rangowej Spearmana wyniósł $-0,1$; zaś w stosunku wsparcia oczekiwanego ze strony ojca wartość współczynnika wyniosła $-0,09$). Niskie wskaźniki korelacji uzyskano również w przypadku wsparcia spostrzeganego (współczynnik korelacji rangowej Spearmana dla wsparcia spostrzeganego ze strony matki wyniósł $-0,23$; zaś dla wsparcia spostrzeganego ze strony ojca $-0,19$). Uzyskane rezultaty prezentowane w tabeli 3 wskazują na to, że wiek badanych nie różnicuje poziomu oczekiwanego wsparcia ze strony matki i ojca. Natomiast wpływa on na poziom spostrzeganego przez badanych wsparcia ze strony matki i ojca. Okazuje się, że badane trzynastolatki (uczniowie pierwszych klas szkół gimnazjalnych) w największym stopniu spostrzegają wsparcie otrzymywane ze strony matki i ojca. Między tym związkiem stwierdzono kontrast liniowy istotny na poziomie $p < 0,001$, który wyrazić można twierdzeniem, że w im młodszy wiek jest badany, w tym wyższym stopniu spostrzega on wsparcie doznawane ze strony ojca i matki. Uzyskane wyniki analiz obrazuje tabela 3.

Tabela 3

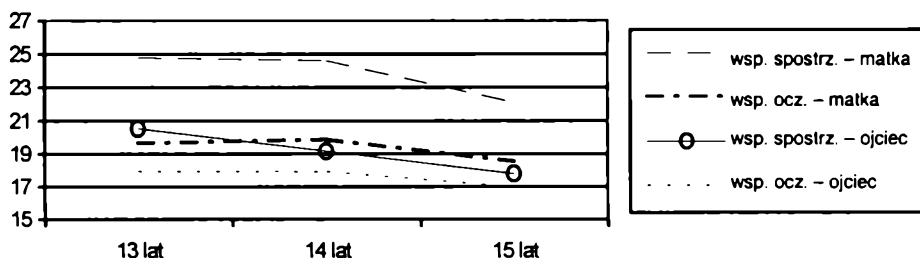
Związek między spostrzeganym i oczekiwanym wsparciem ze strony matki i ojca a wiekiem badanych

Nazwa zmiennej	Test wieloczynnikowej analizy wariancji Test-F	P
Spostrzegane wsparcie ze strony matki	24,32807	0,001
Spostrzegane wsparcie ze strony ojca	16,18135	0,001
Oczekiwane wsparcie ze strony matki	2,72214	0,0663
Oczekiwane wsparcie ze strony ojca	1,93308	0,1454

Różnice między oczekiwanym i otrzymywanym wsparciem ze strony ojca i matki a wiekiem badanych przedstawia wykres 2.

Wykres 2

Różnice w zakresie oczekiwanego i otrzymywanego wsparcia ze strony ojca i matki a wiek badanych

Wsparcie spostrzegane i oczekiwane ze strony matki i ojca a miejsce zamieszkania badanych

Równie istotną kwestią było pytanie o to, czy poziom spostrzeganego i oczekiwanego wsparcia przez badanych ze strony matki i ojca zależy od miejsca zamieszkania badanych. Wyniki analiz wskazują na to, że miejsce zamieszkania badanych różnicuje istotnie (na poziomie $p = 0,047$) tylko oczekiwane wsparcie ze strony ojca. Taki wynik analiz oznacza, że młodzież pochodząca z gmin powiatu bydgoskiego żywi większy poziom oczekiwań wobec wsparcia ze strony ojca niż młodzież mieszkająca w mieście. Zarówno w przypadku oczekiwanego wsparcia ze strony matki, jak i wsparcia spostrzeganego ze strony matki i ojca nie ma statystycznie istotnych różnic. Tabela 4 przedstawia wyniki analiz.

Tabela 4

Związek między spostrzeganym i oczekiwanym wsparciem ze strony matki i ojca a miejscem zamieszkania badanych

Nazwa zmiennej	Test wieloczynnikowej analizy wariancji Test-F	p
Spostrzegane wsparcie ze strony matki	0,005656	0,940072
Spostrzegane wsparcie ze strony ojca	1,976269	0,160188
Oczekiwane wsparcie ze strony matki	2,696795	0,100965
Oczekiwane wsparcie ze strony ojca	3,931944	0,047738

Rozbieżność pomiędzy wsparciem spostrzeganym i oczekiwanym a płcią badanych

Następnie uwagę poświęcono analizie różnic pomiędzy wsparciem spostrzeganym i oczekiwanym ze strony rodziców a płcią badanych. Uzyskane wyniki analiz wskazują, że w próbie dziewcząt istnieje istotna różnica pomiędzy spostrzeganym a oczekiwanym wsparciem ze strony matki. Zróznicowanie to jest istotne na poziomie $p < 0,01$, co oznacza, że dziewczęta doznają większego wsparcia ze strony matki, niż go faktycznie oczekują. W tym miejscu należy podkreślić, że w przypadku wsparcia spostrzeganego i oczekiwanego przez dziewczęta ze strony ojca takiej rozbieżności nie odnotowano. Poziom spostrzeganego ze strony ojca wsparcia i poziom oczekiwań w stosunku do niego jest niemal identyczny. Taki wynik zinterpretować można jako zgodność pomiędzy poziomem otrzymywanego przez dziewczęta wsparcia ze strony ojca a poziomem oczekiwań w tym zakresie. Inaczej mówiąc, badane dziewczęta deklarują, że otrzymują ze strony ojca tyle wsparcia, ile faktycznie go oczekują.

W przypadku chłopców uzyskano podobne wyniki. Analizy badań wskazują na to, że badani chłopcy otrzymują od swych matek dużo większe wsparcie, niż go faktycznie oczekują. Rozbieżność ta jest w grupie chłopców większa niż w grupie dziewcząt. Podobną, jednak słabszą tendencję stwierdzono w przypadku wsparcia ze strony ojca.

Doznawane przez chłopców wsparcie jest wyższe niż oczekiwane, a różnica ta okazuje się istotna statystycznie na poziomie $p < 0,01$. Uzyskane wyniki zestawiono w poniżej zamieszczonej tabeli.

Tabela 5

Rozbieżność pomiędzy spostrzeganym i oczekiwanym wsparciem ze strony matki i ojca a płcią badanych

Nazwa zmiennej	Dziewczęta			Chłopcy		
	Średnia arytmetyczna	t	p	Średnia arytmetyczna	t	p
Spostrzegane wsparcie ze strony matki	24,23	8,63	0,001	23,52	12,01	0,001
Oczekiwane wsparcie ze strony matki	20,17			18,6		
Spostrzegane wsparcie ze strony ojca	18,52	0,94	0,34	19,71	6,07	0,001
Oczekiwane wsparcie ze strony ojca	18,09			17,17		

Rozbieżność pomiędzy wsparciem spostrzeganym i oczekiwanym a wiekiem badanych

Poza analizą różnic pomiędzy wsparciem spostrzeganym i oczekiwanym ze strony rodziców a płcią badanych dokonano również analiz różnic pomiędzy wsparciem spostrzeganym i oczekiwanym ze strony rodziców a wiekiem badanych. Wyniki tych analiz wskazują na to, że w zakresie spostrzeganego i oczekiwanego wsparcia ze strony matki istnieje rozbieżność we wszystkich badanych grupach wiekowych na poziomie $p < 0,01$. Wsparcia ze strony matki w najwyższym stopniu doznają badane 13-latki i prawie w takim samym stopniu postrzegają je badani 14-latkowie. Poziom spostrzeganego wsparcia ze strony matki obniża się w grupie 15-latków. Oczekiwania w zakresie wsparcia ze strony matki pozostają na podobnym poziomie we wszystkich grupach wiekowych, jednak poziom ten jest niższy w stosunku do spostrzeganego wsparcia ze strony matki. Taki wynik sugeruje, że zarówno 13-, 14-, jak i 15-latki otrzymują ze strony matki znacznie więcej wsparcia, niż go oczekują.

W zakresie wsparcia spostrzeganego i oczekiwanego ze strony ojca stwierdzono, że największe różnice występują w grupie badanych 13-latków. Różnice te są istotne statystycznie na poziomie $p < 0,01$. W badanej grupie 14-latków różnice te stopniowo się zmniejszają i są istotne statystycznie na poziomie $p < 0,05$. W grupie 15-latków różnice te maleją i tracą statystyczną istotność. Taki kierunek zmiany rozbieżności świadczy o pojawieniu się wraz z wiekiem zgodności pomiędzy oczekiwanym i otrzymywanym (spostrzeganym) wsparciem ze strony ojca. Zmiana ta dotyczy wspar-

cia spostrzeganego ze strony ojca, nie zaś wsparcia oczekiwanego ze strony ojca, gdyż jego wartości we wszystkich grupach wiekowych są względnie stałe.

Powyższe wyniki upoważniają mnie do wysunięcia wniosku, że bez względu na wiek badanych oczekiwania w zakresie wsparcia zarówno ze strony matki, jak i ojca są pewną cechą stałą, natomiast poziom spostrzeganego wsparcia zależy zarówno od wieku osób badanych, jak i od źródła pochodzenia wsparcia, czyli od osoby rodzica (matki bądź ojca).

Tabela 6

Rozbieżność pomiędzy spostrzeganym i oczekiwanym wsparciem ze strony matki i ojca a wiekiem badanych

Nazwa zmiennej	13-latkowie			14-latkowie			15-latkowie		
	Średnia arytm.	t	p	Średnia arytm.	t	p	Średnia arytm.	t	p
Spostrzegane wsparcie ze strony matki	24,81	9,28	0,001	24,62	9,25	0,001	22,11	6,53	0,001
Oczekiwane wsparcie ze strony matki	19,64			19,86			18,55		
Spostrzegane wsparcie ze strony ojca	20,52	4,69	0,001	19,14	2,22	0,027	17,78	1,56	0,12
Oczekiwane wsparcie ze strony ojca	17,94			17,91			17,00		

Płeć i wiek badanych a intensywność picia alkoholu przez badanych

Szczególną uwagę zwrócono na analizę statystyczną trzech zmiennych, tj. płci i wieku badanych oraz picia alkoholu. Jej wyniki wskazują, że płeć badanych różnicuje intensywność picia alkoholu na poziomie $p < 0,01$, a istotnie statystyczna korelacja pomiędzy intensywnością picia a płcią badanych równa 0,23 (współczynnik korelacji rangowej Spearmana) wskazuje, iż chłopcy bardziej intensywnie piją alkohol niż dziewczęta.

Podobną istotnie statystyczną zależność potwierdzono dla wieku osób badanych. Wartość współczynnika korelacji była równa 0,32 (współczynnik korelacji rangowej Spearmana), zaś wartość testu wieloczynnikowej analizy wariancji (test-F – wynosiła 47,48259) i poziom istotności ($p < 0,01$) wskazują na znaczny liniowy kontrast, który wyrazić można twierdzeniem, że im młodsze są osoby badane, tym mniejsza jest intensywność picia alkoholu. Wyniki analiz zestawiono w tabeli 7.

Tabela 7

Płeć i wiek badanych a intensywność picia alkoholu przez badanych

Nazwa zmiennej	Test wieloczynnikowej analizy wariancji Test-F	P
Płeć badanych	37,43750	0,001
Wiek badanych	47,48259	0,001

Spostrzegane i oczekiwane wsparcie ze strony matki i ojca a intensywność picia alkoholu przez badanych

Kolejnym krokiem w analizie było uzyskanie odpowiedzi na pytanie, czy spostrzegane i oczekiwane wsparcie różnicuje intensywność picia alkoholu przez młodzież. Zebrane wyniki wskazują, że spostrzegane wsparcie ze strony matki i ojca różnicuje intensywność picia alkoholu przez młodzież w taki sposób, że im wyższy jest poziom spostrzeganego przez badanego wsparcia ze strony matki i ojca, tym mniejsza jest intensywność picia przez niego alkoholu. Różnice pomiędzy grupami są istotne statystycznie na poziomie $p < 0,01$. Ponadto stwierdzono także istnienie korelacji pomiędzy wsparciem spostrzeganym ze strony matki i ojca a intensywnością picia alkoholu przez badanego. Współczynnik korelacji rangowej Spearmana pomiędzy spostrzeganym wsparciem ze strony matki a intensywnością picia alkoholu wyniósł $-0,32$ (jest to korelacja przeciętna), zaś korelacji pomiędzy spostrzeganym wsparciem ze strony ojca a intensywnością picia alkoholu przez badanego wyniósł $-0,25$ (jest to korelacja niska).

Wyniki analiz dowodzą, że oczekiwane wsparcie ze strony matki i ojca nie różnicuje intensywności picia alkoholu przez badanych. Korelacje pomiędzy oczekiwanym wsparciem ze strony matki i ojca a intensywnością picia alkoholu nie okazały się statystycznie istotne.

Tabela 8

Spostrzegane i oczekiwane wsparcie ze strony matki i ojca a intensywność picia alkoholu przez badanych

Nazwa zmiennej	Test wieloczynnikowej analizy wariancji Test-F	P
Spostrzegane wsparcie ze strony matki	24,20672	0,001
Spostrzegane wsparcie ze strony ojca	16,65415	0,001
Oczekiwane wsparcie ze strony matki	1,39550	0,233849
Oczekiwane wsparcie ze strony ojca	1,39051	0,235553

Wnioski

Uzyskane rezultaty pokazały, że zarówno płeć, jak i wiek badanych różnicują poziom spostrzeganego przez nich wsparcia ze strony matek i ojców w taki sposób, że:

1) dziewczęta w większym niż chłopcy stopniu doznają wsparcia ze strony matek, zaś chłopcy ze strony ojców;

2) młodszy uczniowie klas gimnazjalnych (13-latk) w wyższym stopniu spostrzegają doznawane wsparcie ze strony matek i ojców niż uczniowie klas starszych (14- i 15-latk).

Wyniki badań dowiodły, iż płeć badanych różnicuje ponadto poziom oczekiwanego przez nich wsparcia ze strony matek i ojców w taki sposób, że dziewczęta oczekują większego wsparcia ze strony matek i ojców niż chłopcy. Wiek badanych nie różnicuje poziomu oczekiwanego przez nich wsparcia ze strony matek i ojców. Również miejsce zamieszkania badanej młodzieży nie różnicuje ani poziomu spostrzeganego przez nią wsparcia ze strony matki i ojca, ani poziomu oczekiwanego wsparcia ze strony matki. Warto w tym miejscu wspomnieć, że miejsce zamieszkania badanych różnicuje istotnie jedynie oczekiwane wsparcie ze strony ojca, w taki sposób, że gimnazjaliści pochodzący z gmin powiatu bydgoskiego oczekują większego wsparcia ze strony ojca niż ich rówieśnicy żyjący w mieście. Ponadto wyniki badań pokazały, że w grupie dziewcząt istnieje rozbieżność pomiędzy spostrzeganym a oczekiwanym wsparciem ze strony matki, która wskazuje na to, że dziewczęta od swych matek otrzymują więcej wsparcia, niż faktycznie go od nich oczekują. W wypadku wsparcia spostrzeganego i oczekiwanego przez badane dziewczęta ze strony ojca nie odnotowano istotnej rozbieżności. Oznacza to, że dziewczęta ze strony ojców otrzymują tyle wsparcia, ile od nich oczekują. Również chłopcy deklarują, że ze strony matek otrzymują więcej wsparcia, niż faktycznie od nich oczekują, przy czym rozbieżność pomiędzy spostrzeganym a oczekiwanym przez chłopców wsparciem ze strony matek jest większa niż w przypadku dziewcząt. Wynika ona z faktu, iż chłopcy żywią niższy poziom oczekiwań wobec wsparcia otrzymywanego od matek niż dziewczęta. Chłopcy deklarują, że otrzymują ze strony ojców więcej wsparcia, niż faktycznie od nich oczekują. Podobny poziom oczekiwań wobec wsparcia ze strony matki i ojca deklarują zarówno 13-, 14-, jak i 15-latk, co oznaczać może, że oczekiwania młodzieży dotyczące wsparcia doznawanego od rodziców są stałe i nie zależą od wieku badanych. Wyniki badań pokazują, że w wieku 15 lat zanikają rozbieżności pomiędzy spostrzeganym i oczekiwanym wsparciem ze strony ojca. Ten fakt oznacza, że wraz z wiekiem dziecka maleje poziom wsparcia udzielanego dziecku przez ojca, natomiast niezależnie od wieku zmianie nie ulega poziom oczekiwanego wsparcia ze strony ojca. Ponadto wyniki badań wskazują na to, że:

1) spostrzegane wsparcie ze strony matki i ojca różnicuje intensywność picia alkoholu przez młodzież w taki sposób, że im wyższy jest poziom wsparcia spostrzeganego ze strony rodziców, tym mniej intensywniej pije ona alkohol;

2) oczekiwane wsparcie ze strony matki i ojca nie różnicuje intensywności picia alkoholu przez badanych.

Podsumowując, warto wskazać na to, że uzyskane rezultaty badań dowodzą, że:

1) płeć i wiek badanych różnicuje intensywność picia alkoholu w taki sposób, że chłopcy i starsza młodzież gimnazjalna bardziej intensywnie piją alkohol niż dziewczęta i uczniowie młodszych klas szkół gimnazjalnych;

2) wysoki poziom wsparcia spostrzeganego przez młodzież (zarówno dziewczęta, jak i chłopców) ze strony matek i ojców jest czynnikiem chroniącym ją przed intensywnym piciem alkoholu w okresie adolescencji.

Badania, pomimo tego że wskazały na odmienne deklaracje dziewcząt i chłopców w kwestii spostrzeganego i oczekiwanego wsparcia rodzicielskiego, skłaniają mnie do ogólnej refleksji, którą wyrazić można słowami, iż zarówno dziewczęta, jak i chłopcy oczekują mniejszego wsparcia ze strony obojga rodziców niż to, które od nich otrzymują. Myślę, że taki rezultat badań wyjaśniać można w kontekście specyfiki przemian rozwojowych okresu dojrzewania, której typową cechą jest potrzeba pozbycia się wszechstronnej kontroli i opieki ze strony rodziców na rzecz bycia osobą od nich niezależną.

Na zakończenie pragnę zwrócić uwagę na fakt, że podjęcie przeze mnie tego typu badań wynika z przekonania o tym, że chociaż opracowań na temat wpływu relacji i postaw rodzicielskich na picie alkoholu przez młodzież jest wiele, nadal brakuje bardziej szczegółowych analiz ukazujących prawidłowości tego wpływu. Mam tu na myśli poznanie zależności pomiędzy poziomem wsparcia rodzicielskiego ze strony matek i ojców a piciem alkoholu przez ich dzieci (osobno przez córki i synów). Celem moich badań była zatem identyfikacja i opis wsparcia rodzicielskiego jako czynnika ryzyka występującego w rodzinie, który determinuje picie alkoholu przez dziewczęta i chłopców w wieku 13, 14 i 15 lat.

Literatura

- Barnes G.M., Farell M.P., Cairns A., *Parental Socialization Factors and Adolescent Drinking Behaviors*, „Journal of Marriage and the Family” 1986, nr 48.
- Brzeziński J., *Metodologia badań psychologicznych*, Warszawa 1996.
- Jelonkiewicz I., Kosińska-Dec K., *Picie alkoholu wśród młodych-dorosłych a struktura władzy w rodzinie*, „Alkoholizm i Narkomania”, nr 3/32/98.
- Lowe G., *Picie młodzieży a style życia w rodzinie*, PARPA, Warszawa 2000.
- Rollins B.C., Thomas D.L., *Parental Support, Power, and Control Technoques* [w:] W.R. Burr, R. Hill, F.I. Nye, I.L. Reiss, *Contemporary Theories about the Family*, t. 1, New York.
- Stępień E., *Charakterystyka porównawcza kontaktów z alkoholem młodzieży polskiej i włoskiej*, „Alkoholizm i Narkomania”, nr 1/34/99.
- Stępień E., *Intensywność picia alkoholu a niektóre aspekty stylu życia młodzieży polskiej i włoskiej*, „Alkoholizm i Narkomania”, nr 4/37/99.
- Stępień E., *Ocena własnych relacji z rodziną a picie alkoholu przez dorastających*, „Alkoholizm i Narkomania”, nr 1/22/96.